

Священик Мирон Бендик, автор цієї статті, робить спробу нетрадиційно глянути на звичайні, здавалося б, речі. За переконливістю й аргументованістю його тверджень — не лише висока освіченість крім теологічної — консерваторська, вчився у Львові й Таллінні), а й активна культурницька діяльність у Дрогобичі Львівщині, яка багатьох подивує. Кілька прикладів: бесіди «Біблія і світова культура» для студентів музичних, богослужіння для молоді міста в церкві Святої Трійці, під час яких звучать літургії М. Леонтовича, О. Кошиця, М. Вербицького.

Священик у Галичині віддавна, як говорять отець Мирон, «більше, ніж вітатиний служитель...».

Ця стаття задумана як спроба дещо по-іншому, ніж було раніше, розглянути феномен музики як вияв духовної культури. Догматичні підходи, на мою думку, вульгаризували музику, відводячи їй роль «відображувача» дійсності. Питання про те, як сприймати її, розглядалося в руслі традицій європейського раціоналізму й позитивізму. Наша біда, що ми ті традиції проголосили єдино правильними і канонізували їх. Радянська критика трактувала музику лише в «емпіричних і раціональних категоріях», а іноді навіть у класових, тим самим доводячи саму себе до абсурду. Мистецтво ставало історичним матеріалізмом у звуках. А вершиною раціоналізму була вербалізація музики, коли критик свої суб'єктивні враження ототожнював із творами. Тому вбачаємо помилковість не в самому емпірично-раціональному підході, а в його абсолютизації. Адже музика — це безліч позараціональних ініціативних моментів. Якщо не зважати на них, ми завжди залишимося вульгаризаторами.

Як це часто буває на практиці, перший рівень сприймання твору — безпосереднє враження. В ньому переважають емоційно-естетичні моменти: подобається — не подобається; гарно — негарно. Є види мистецтва, розраховані саме на таке сприймання, і художні завдання при цьому — розважати слухача, дати йому змогу розслабитися чи забути. Відповідно й називають таку музику розважальною, розуміючи, що вона не має ніяких серйозних претензій. Цікаво, що поверхове музикознавство намагалося із цих емоційно-естетичних позицій судити про творчість загалом.

Проте є й інші рівні сприймання. Ще античні греки намагалися досягнути суг навколишньої матерії і мали при цьому неабиякі успіхи, коли говорили про її «ейдос». Цей грецький «ейдос» ми перекладаємо то як ідею, то як форму, але кожне тлумачення грішить неадекватністю термінів. Бо ідею ми розуміємо як те, що існує в психіці людини-суб'єкта, а форму як структурно-організуючий момент у явищі. Древні під «ейдосом» розуміли суть речі, що існує об'єктивно і пізнається в «теорії», тобто інтуїтивному спогляданні. Це зовсім інше, ніж лєнінське «від живого споглядання до абстрактного мислення».

Греки вміли те, що ми зараз практично майже втратили. Цей особливий вид зосередження — зовсім не піднесене захоплення чи холодно-комп'ютерна праця аналізуючого мозку. Іноді його, не знаходячи іншого слова, називають проникливістю, маючи на увазі розуміння «з післова» або краще поза словами. Ілюстрацію саме такого підходу можна знайти в маларстві: кубістське мислення, яке, йдучи за Галілео Галілеєм, зводить колишній матеріальний світ до основоположних геометричних форм. Ці форми трактуються тут, однак, не геометрично, а екзистенційно. Перед людиною вихованою в реалістично-наслідуальному дусі одразу постає проблема сприймання. Якщо ж реалізм ототожнюється з соціалізмом (соцреалізм), то маємо тотальну закомплєксованість. Таким чином,

упередженість перешкоджає глибоко сприймати твір мистецтва. Замість того, щоб змінити власний підхід, людина вимагає переглянути і покарати якщо не ціле мистецтво, то принаймні автора несприйнятого твору. В цьому основний «нерв» дискусії про «формалізм», — налічка, що зробила грандіозну кар'єру в радянському музикознавстві й водночас завдала непоправної шкоди вітчизняній музиці.

Не потрібно пояснювати, що вся духовність за такої точки зору «замкнулася» на емоціях. Більш заглиблений аналіз викликав підозру. І, хоч існують величезні пласти чудової, глибокої музики — ми неспроможні відкрити її для себе через мертвотні ідеологічні шори, що їх нам свого часу надягли. Це стоїть, по суті, майже всієї так званої серйозної або класичної музики. Бездуховність нині виявляється

саме в порожніх залах під час таких концертів. Люди не вміють і не хочуть, та й бояться глибини в мистецтві. Вже через декілька хвилин сприйняття певного твору починають нудувати.

Здавалося б, можна ставити крапку. Ми проаналізували явище, констатували невтішний стан нашої духовності, ще, можливо, пошукали б і знайшли винних. Це зараз модно. Але наше завдання в іншому. Ми не сказали всього про музику, бо вона має ще глибший рівень сприймання. Буде цілком недостатнім задовольнятися лише проникненням в «ейдоси» речей. Людям дано пізнавати далі — через суть речей і явищ до суті самого буття як такого. Дехто називає його Богом. Тож пізнаємо його завдяки тому, що греки називали «екстазіс», японці — «статорі», а ми — осяянням або безкрило-радянським словом «натхнення». У цей момент ми відчуємо власну тотожність із Буттям і щастя причетності до Нього. Це найбільш неповторне і глибоке зі всього, що людина спроможна зазнати. В цьому стані писалося Євангеліє і творилися китайські пейзажі, звідси безсмертя музики Баха чи Мессіана. З цих джерел випливає музика, яку називаємо духовною, і сприйняти її можемо, лише досягнувши відповідного рівня духовності. Цей величезний глибинний пласт творчого горіння людини був закритий для нас. Не тішимо себе ілюзією: мовляв, оскільки тепер все з музичної спадщини можна виконувати, то й такі твори рано чи пізно почнемо сприймати. Тут усе набагато складніше. Замало буде послухати музику — адже ми все духовне сприймаємо в кривому дзеркалі світського рівня.

Щоб адекватно відчутти твір, необхідно самому стати духовною людиною, тобто пройти через покаєння, богопізнання і смирення перед Буттям. Чи стане нас на це? Наш хворий і потрощений дух хотів би вже зцілитися, тобто чекає чуда. А життя вчить, що це надто болісний і виснажливий процес, який триватиме дуже довго. Легше відбудувати споруду і ціле місто, набагато важче відновити цілісність душі. Музика може відіграти в цьому величезну роль, бо засвідчує реальність гармонії і світла. Це було реальним для інших епох, інших народів, отже, може бути таким і для нас.

Дрогобич
Львівської області.

Отець МИРОН БЕНДИК

св. Миколай

ЩОБ ЗВУКИ

СЕРЦЕ

СКОПИХНУЛИ